Katarzyna RUBEL*

FRANCUSKI POWSZECHNY PLAN EMERYTALNY A POLSKIE INDYWIDUALNE KONTO EMERYTALNE

Powszechny plan emerytalny (*plan d'epargne retraite populaire*) został wprowadzony w życie w ramach reformy emerytalnej 21 sierpnia 2003 roku tzw. ustawą Fillona, której nazwa pochodzi od nazwiska ówczesnego ministra pracy i solidarności. Powszechny plan emerytalny jest jedną z dwóch form komplementarnej oszczędności w stosunku do obowiązkowego systemu emerytalnego-finansowanego metodą repartycyjną – zapewniający bezpieczeństwo finansowe oraz równe traktowanie wszystkich uczestników pod względem podatkowym. Alternatywą do indywidualnej oszczędności emerytalnej w postaci powszechnego planu emerytalnego jest zbiorowy plan oszczędności emerytalnych (*plan d'epargne retraite collectif*), który jest formą grupową, zarezerwowaną wyłącznie dla pracowników.

1. Zasady uczestnictwa w powszechnym planie emerytalnym

Uczestnikiem powszechnego planu emerytalnego może być każda osoba fizyczna indywidualnie oraz dobrowolnie, niezależnie od swojego statusu zawodowego (pracownicy, rolnicy, osoby prowadzące działalność gospodarczą, urzędnicy państwowi, bezrobotni). Od 1 stycznia 2004 roku uczestnikiem powszechnego planu emerytalnego może być również osoba nieposiadająca obywatelstwa francuskiego, pod warunkiem zamieszkania i odprowadzania podatków na terytorium Francji. Powszechna dostępność planu emerytalnego dla każdego obywatela była jedną z przesłanek jego wprowadzenia i ujednolicenia zasad dodatkowych emerytalnych oszczędności obowiązujących jeszcze przed reformą emerytalną w zależności od statusu zawodowego,

* Dr Katarzyna Rubel, Katedra Prawa, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Université Montesquieu-Bordeaux IV.

na przykład PREFON dla urzędników, MADELIN dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, ex-COREVA dla przedsiębiorców rolniczych[1].

Umowę o prowadzenie powszechnego planu emerytalnego można zawrzeć wyłącznie z instytucją ubezpieczeniową, upoważnioną do działalności w zakresie komplementarnego zabezpieczenia społecznego, a więc może to być zakład ubezpieczeń działający na podstawie kodeksu ubezpieczeń lub instytucja przezorności funkcjonująca na podstawie kodeksu ubezpieczeń społecznych bądź towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, działające na podstawie kodeksu ubezpieczeń wzajemnych. Obowiązujące przepisy prawa precyzyjnie określają, jakie warunki musi spełniać umowa o prowadzenie powszechnego planu emerytalnego, a przede wszystkim, że zgromadzony kapitał może zostać wypłacony wyłącznie w postaci renty, lecz nie wcześniej niż w momencie otrzymania świadczenia z obowiązkowego systemu emerytalnego lub osiągnięcia wieku określonego w artykule L. 351-1 kodeksu ubezpieczeń społecznych, który wynosi 60 lat zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn[2]. Wyjątkiem od zasady, że nie można dokonać wcześniejszego wykupu zgromadzonych środków w ramach powszechnego planu emerytalnego, są trzy przesłanki uwzględnione w art. L. 132-23 kodeksu ubezpieczeń:

- inwalidztwo zaklasyfikowane do drugiej lub trzeciej grupy,
- upływ prawa do pobierania zasiłku dla bezrobotnych w przypadku zwolnienia z pracy,
- zaprzestanie działalności gospodarczej na skutek ogłoszenia upadłości sądowej.

2. Świadczenie z tytułu uczestnictwa w powszechnym planie emerytalnym

Kolejną cechą odróżniającą powszechny plan emerytalny od „zwykłych ubezpieczeń życiowych" – poza zablokowaniem środków aż do ustawowo określonego momentu – jest forma świadczenia z tytułu uczestnictwa w powszechnym planie emerytalnym, która została ograniczona do renty dożywotniej, wyliczonej na podstawie zgromadzonego kapitału i przewidywanego okresu dalszego życia. W przypadku śmierci uczestnika powszechnego planu emerytalnego przed uzyskaniem prawa do dodatkowego świadczenia emerytalnego zgromadzony kapitał zostaje przekazany

---

[1] Y. Moreau, *La réforme des retraites du 21août 2003: une étape importante dans un procssus de long terme*, „Droit Sociale" 2003, nr 11, s. 915.

[2] Na temat obowiązkowego systemu emerytalnego oraz warunków osiągnięcia świadczenia emerytalnego w systemie powszechnym K. Rubel, *System emerytalny we Francji*, w: *Systemy emerytalne w krajach Unii Europejskiej*, red. T. Szumlicz, M. Żukowski, Warszawa 2004, s. 122 i n.

Tabela 1. Różnice pomiędzy powszechnymi planami emerytalnymi a „zwykłymi" ubezpieczeniami życiowymi

Wyszczególnienie	Powszechny plan emerytalny	„Zwykłe" ubezpieczenie życiowe
Przywileje podatkowe	tak	nie
Wcześniejsze wycofanie zgromadzonych środków	nie, wyjątkowo w przypadku inwalidztwa, upływu prawa do pobierania zasiłku dla bezrobotnych lub zaprzestania działalności gospodarczej na skutek ogłoszenia upadłości sądowej	tak, istnieje możliwość wycofania zgromadzonych środków częściowo lub całkowicie w dowolnym momencie
Forma świadczenia	renta	dowolna

wskazanemu beneficjentowi, jednak również wyłącznie w formie renty dożywotniej lub renty edukacyjnej dla nieletnich dzieci kontynuujących naukę.

3. Przywileje fiskalne związane z uczestnictwem w powszechnym planie emerytalnym

Tylko spełnienie powyższych kryteriów pozwala uczestnikom powszechnych planów emerytalnych na skorzystanie ze specjalnych przywilejów fiskalnych, odróżniając je w ten sposób od „zwykłych ubezpieczeń życiowych". Powszechny plan emerytalny jest jedynym produktem emerytalno-oszczędnościowym, który został całkowicie zwolniony z opodatkowania w momencie odprowadzania składki na rzecz podatku dochodowego od świadczenia finalnego w postaci renty. Ze zrozumiałych względów wpłaty składek z tytułu uczestnictwa w powszechnym planie emerytalnym zostały ustawowo ograniczone do 10% dochodów uczestnika w poprzednim roku kalendarzowym, będących podstawą opodatkowania, z zastrzeżeniem, że nie mogą one przekroczyć ośmiokrotności limitu wyznaczonego dla Zabezpieczenia Społecznego. Przykładowo w 2005 roku każdy uczestnik może odliczyć 10% swoich dochodów do kwoty 23 769 €. Oczywiście wprowadzenie niniejszej ulgi fiskalnej automatycznie determinuje grono potencjalnych uczestników powszechnych planów emerytalnych spośród osób dobrze sytuowanych, zamykając praktycznie drogę osobom o niskich dochodach[3]. Natomiast w przypadku osób nieosiągających wysokich dochodów lub pozbawionych ich w zupełności, które w świetle powyższych rozwiązań pozostałyby w sytuacji gorszej od osób lepiej sytuowanych, przyjęto rozwiązanie, że obowiązuje wówczas ulga w wysokości 10% limitu wy-

[3] M. Borgetto, *La réforme des retraites: du bon... et du moins bon*, „Droit Sociale" 2003, nr 11, s. 931.

znaczonego dla Zabezpieczenia Społecznego w roku uprzednim (w 2004 r. była to kwota 2971 €). Niniejszy limit wpłat na konto powszechnego planu emerytalnego i związana z tym ulga podatkowa są przywilejami o charakterze osobistym i przysługują każdemu obywatelowi, spełniającemu warunki indywidualnie, a nie kompleksowo gospodarstwu domowemu.

Mimo że jest to ulga podatkowa, przysługująca na dany rok kalendarzowy, może być również wykorzystana w ciągu kolejnych dwóch lat. Ponadto składki odprowadzane na rzecz powszechnego planu emerytalnego są również zwolnione od *contribution sociale généralise* oraz *contribution pour le remboursement de la dette sociale*. Należy zwrócić również uwagę, że kwot wpłaconych w postaci składek do powszechnego planu emerytalnego nie uwzględnia się przy wymiarze podatku od fortuny. Ustawodawca określa wyłącznie maksymalną roczną wysokość wpłat na rzecz powszechnego planu emerytalnego, ograniczając w ten sposób zarazem wysokość ulgi podatkowej. Natomiast nie narzuca uczestnikom powszechnego planu emerytalnego ani minimalnych składek, ani ich częstotliwości. Warunki te są zależne od zawartych postanowień umownych pomiędzy instytucją prowadzącą powszechny plan emerytalny oraz uczestnikami planu.

Co więcej, ustawodawca francuski - w przeciwieństwie do polskiego - nie tylko rzeczywiście zachęca do fakultatywnych oszczędności emerytalnych, ale również nie ogranicza uczestników do lokowania wszystkich swoich środków tylko w jednej instytucji, dając im możliwość dywersyfikacji ryzyka poprzez otwarcie więcej niż jednego powszechnego planu emerytalnego, pod warunkiem nieprzekroczenia rocznego limitu wpłat.

4. Francuski powszechny plan emerytalny a polskie indywidualne konto emerytalne – próba analizy porównawczej

Zarówno francuski powszechny plan emerytalny, jak i polskie indywidualne konto emerytalne stanowią tzw. trzeci filar powszechnych systemów emerytalnych. Są one dobrowolnymi oraz indywidualnymi formami oszczędności emerytalnych, zarządzanymi przez prywatne instytucje pod szczególną kontrolą państwa i na zasadach przez nie wyznaczonych. Polskie indywidualne konto emerytalne z francuskim powszechnym planem emerytalnym łączy przede wszystkim cel – zapewnienie dodatkowych środków po zaprzestaniu aktywności zawodowej. Natomiast sposób realizacji niniejszego zamierzenia w warunkach polskich i francuskich jest odmienny.

Ustawodawca polski dopuścił prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego przez następujące instytucje: zakłady ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne, biura maklerskie, banki. Ustawodawca francuski w tym zakresie okazał się mniej elastyczny, wyznaczając do prowadzenia powszechnego planu emerytalnego wyłącznie in-

stytucje o charakterze ubezpieczeniowym, upoważnione do działalności w zakresie komplementarnego zabezpieczenia społecznego, czyli zakład ubezpieczeń działający na podstawie kodeksu ubezpieczeń lub instytucję przezorności funkcjonującą na podstawie kodeksu ubezpieczeń społecznych bądź towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, działające na podstawie kodeksu ubezpieczeń wzajemnych. Należy jednak zwrócić uwagę, że mimo większego wyboru formy i instytucji w przypadku indywidualnego konta emerytalnego nie istnieje możliwość lokowania środków na więcej niż jednym koncie równocześnie, w przeciwieństwie do rozwiązań francuskich. Biorąc pod uwagę fakt, że zarówno powszechne plany emerytalne, jak i indywidualne konta emerytalne, mają stanowić komplementarne źródło świadczeń emerytalnych, wydaje się w zupełności zrozumiałe założenie, że jest to oszczędność długoterminowa, kontynuowana aż do momentu zaprzestania aktywności zawodowej lub nabycia uprawnień emerytalnych. Jednak prawo polskie nie jest konsekwentne – z jednej strony postanawiając, że wypłata środków jest możliwa wyłącznie po spełnieniu określonych warunków, a z drugiej tworząc możliwość zwrotu środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym w dowolnym momencie, obciążając jedynie obowiązkiem zapłaty nieodprowadzonego podatku od zysków kapitałowych[4]. Przepisy francuskie w tej dziedzinie wykazały się większą konsekwencją i logiką, dopuszczając wprawdzie możliwość wcześniejszej wypłaty, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach, takich jak: inwalidztwo, upływ prawa do pobierania zasiłku dla bezrobotnych lub zaprzestanie działalności gospodarczej na skutek ogłoszenia upadłości sądowej. Za liberalne należy również uznać rozwiązanie polskie, dotyczące świadczenia z tytułu uczestnictwa w indywidualnym koncie emerytalnym, które nie narzuca żadnej określonej formy świadczenia, ograniczając się do generalnego określenia „wypłata środków". Rozwiązanie francuskie dotyczące świadczenia z powszechnych planów emerytalnych prezentuje o wiele bardziej restrykcyjną postawę, ograniczając wypłatę zgromadzonych środków wyłącznie w formie renty dożywotniej[5].

Mimo wielu powyżej wspomnianych różnic z punktu organizacyjno-prawnego ukazujących odmienne drogi realizacji trzeciego filaru w Polsce i we Francji, dopiero aspekty ekonomiczne uświadamiają dzielącą nas różnicę. Nawet uwzględniając

---

[4] Wypłata środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym następuje wyłącznie po spełnieniu następujących warunków: osiągnięcia przez oszczędzającego wieku 60 lat lub nabyciu uprawnień emerytalnych oraz ukończeniu 55 roku życia oraz dokonywania wpłat na ike co najmniej w 5 dowolnych latach kalendarzowych lub dokonania ponad połowy wartości wpłat nie później niż na 5 lat przed dniem złożenia przez oszczędzającego wniosku o dokonanie wypłaty.

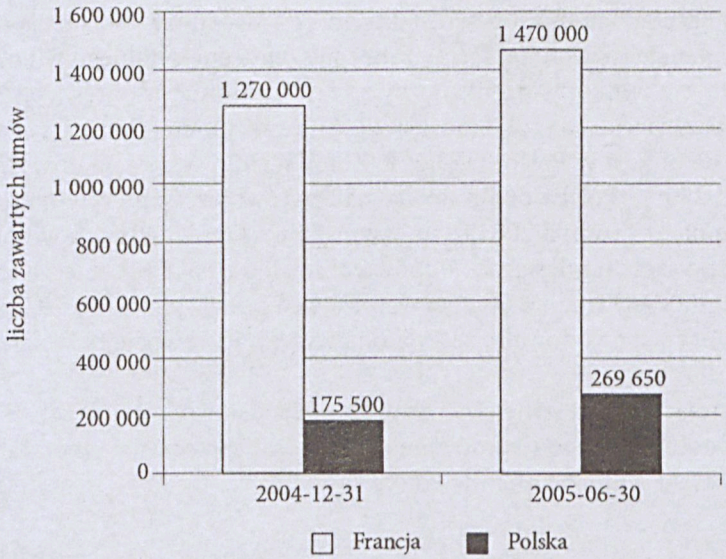
[5] W przypadku śmierci uczestnika przed uzyskaniem prawa do świadczenia z powszechnego planu emerytalnego zgromadzony kapitał zostaje przekazany wskazanemu beneficjentowi w formie renty dożywotniej, lecz istnieje również możliwość wypłaty renty edukacyjnej dla nieletnich dzieci kontynuujących naukę.

Tabela 2. Różnice i podobieństwa między francuskim powszechnym planem emerytalnym a polskim indywidualnym kontem emerytalnym

Wyszczególnienie	Powszechny plan emerytalny	Indywidualne konto emerytalne
Instytucje zarządzające	zakłady ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne, biura maklerskie, banki	instytucje ubezpieczeniowe
Uczestnicy	osoby fizyczne niezależnie od statusu zawodowego oraz dochodów	instytucje ubezpieczeniowe
Wpłata minimalna	nie określono	instytucje ubezpieczeniowe
Wpłata maksymalna na dany rok kalendarzowy	23 769 €	3635 zł (908 €)
Możliwość rozłożenia wpłaty maksymalnej na kolejne lata	tak	nie
Przywileje fiskalne	kwota wpłacona do powszechnego planu emerytalnego nie jest obciążona podatkiem dochodowym, contribution sociale généralise, *contribution pour le remboursement de la dette sociale* oraz nie uwzględnia się jej przy wymiarze podatku od fortuny	zyski wypracowane przez środki ulokowane na indywidualnym koncie emerytalnym nie podlegają podatkowi od zysków kapitałowych
Dywersyfikacja ryzyka poprzez lokowanie środków w różnych instytucjach równocześnie	tak	nie
Wycofanie zgromadzonych środków przed osiągnięciem wieku emerytalnego	nie	tak
Forma świadczenia	renta	dowolna

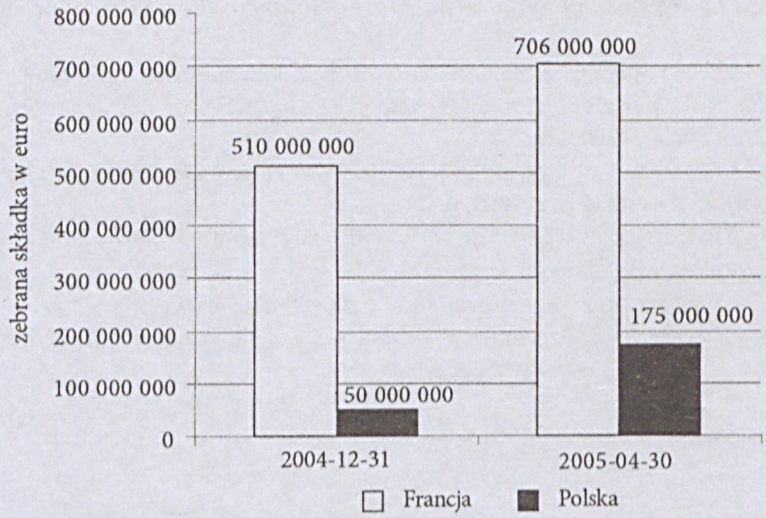
różnice w poziomie życia i zarobków w obu państwach, nie sposób nie zauważyć kolosalnej różnicy pomiędzy możliwością odkładania maksymalnie każdego roku we Francji kwoty 23 769 € na dodatkową emeryturę (zwolnioną z podatku dochodowego), a skromną sumą 3635 zł (około 908 €) mieszczącą się w rocznym polskim limicie wpłat na indywidualne konto emerytalne.

Do niewątpliwych podobieństw i zbiegów okoliczności należy zaliczyć ten sam praktycznie moment startu powszechnych planów emerytalnych oraz indywidualnych kont – przełom roku 2004 – co nie pozwala nam jeszcze ocenić i porównać efektywności rozwiązań francuskich i polskich.

Wykres 1. Liczba zawartych umów powszechnego planu emerytalnego oraz indywidualnego konta emerytalnego na dzień 31 grudnia 2004 roku oraz 30 czerwca 2005 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu rocznego Commission de contrôle des assurances, des mutuelles et des institutions de prévyance, Rapport 2004, s. 55 i n. oraz danych zamieszczonych na stronie internetowej Fédération Française des Sociétés d'Assurances www.ffsa.fr i Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych www.knuife.gov.pl

Wykres 2. Zebrana składka z tytułu zawarcia umowy powszechnego planu emerytalnego oraz indywidualnego konta emerytalnego na dzień 31 grudnia 2004 roku oraz 30 czerwca 2005 roku

Źródło: jak do wykresu 1

Interesujące są natomiast pewne fakty, które – być może – wskazują na korzystniejsze tendencje rozwoju tej formy zabezpieczenia emerytalnego w Polsce niż we Francji. Otóż, z punktu widzenia liczby zawartych umów, w okresie od 31 grudnia 2004 do 30 czerwca 2005 roku (a więc sześć miesięcy) – we Francji nastąpił wzrost o 15,7 %, natomiast w Polsce o 53,6 %. Zbiór składki wzrósł analogicznie o 38 % (Francja) i 250 % (Polska). Odnotować należy również, że przeciętna składka według stanu na 31 grudnia 2004 roku, wynosiła we Francji 401 €, a w Polsce 284 €, natomiast po sześciu miesiącach odpowiednio: 480 € i 648 €. Oznacza to, że w ciągu sześciu miesięcy średnia składka wzrosła we Francji zaledwie o 19,7 %, a w Polsce o 128 %, co spowodowało, że była ona wyższa – w kwocie bezwzględnej – niż we Francji.

Reasumując, można stwierdzić, że propozycja ustawodawcy w zakresie indywidualnego, dobrowolnego i komplementarnego zabezpieczenia emerytalnego spotkała się z większym uznaniem w Polsce.

Bibliografia

Barthélémy J., *Réforme des retraites et protection sociale complémentaire*, „Droit Sociale" 2003, nr 11.

Barthélémy J., *La nature juridique des accords de retraite complémentaire*, „Droit Sociale" 2003, nr 9.

Borgetto M., *La réforme des retraites: du bon... et du moins bon*, „Droit Sociale" 2003, nr 11.

Dupuis J.-M., El Moudden C., *Economie des retraites*, Ed. Economica, Paris 2002.

Martin P., *Epargne salariale et retraite: les avatars de la protection sociale d'enterprise en Europe*, „Droit Sociale" 2003, nr 2.

Moreau Y., *La réforme des retraites du 21 août 2003: une étape importante dans un processus de long terme*, „Droit Sociale" 2003, nr 11.

Rubel K., *System emerytalny we Francji*, w: *Systemy emerytalne w krajach Unii Europejskiej*, red. T. Szumlicz, M. Żukowski, Warszawa 2004.

Rubel K., *Pracownicze programy emerytalne i indywidualne konta emerytalne*, w: *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, red. G. Szpor, wyd. 2, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.